

Δημοσθένης Δαββέτας

ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ
ΤΕΧΝΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ακούμε συχνά γύρω μας φράσεις όπως «αυτός είναι μοντέρνος», «ντύνεται μοντέρνα», «έχει μοντέρνα συμπεριφορά» ή ακόμα «αυτός ο πίνακας είναι μοντέρνα ζωγραφική». Αυτές είναι μόνο κάποιες από τις πολλές φράσεις που συναντάμε στην καθημερινότητα, στην τηλεόραση ή στο ραδιόφωνο ή, πάλι, διαβάζουμε στον Τύπο. Αν ρωτήσετε τους γύρω σας «Τι σημαίνει “μοντέρνο”; Τι καταλαβαίνετε με τον όρο “μοντέρνο”;», οι περισσότεροι θα σας πουν «είναι κάτι νέο» ή ίσως και να επαναλάβουν «κάτι νέο, κάτι μοντέρνο. Πώς να το πω;...». Θα διαπιστώσετε, δηλαδή, ότι υπάρχει μια αδυναμία να εξηγηθεί με ακρίβεια ο όρος «μοντέρνο», γιατί οι περισσότεροι τον ταυτίζουν με το «νέο» και σταματούν εκεί.

Ένας λογικός άνθρωπος, όμως, μπορεί αμέσως να θέσει το ερώτημα: «Μα αν μοντέρνο είναι το νέο, τότε κάθε νέο είναι πράγματι μοντέρνο;». Με αυτό το

σκεπτικό, το νέο της Αναγέννησης είναι μοντέρνο και τα κινήματα που προϋπήρχαν ήταν όλα μοντέρνα. Το οποίο σημαίνει ότι αρκεί κάτι να είναι νέο για να είναι μοντέρνο. Μπορούμε, δηλαδή, να πούμε ότι ένας πίνακας του Καραβάτζιο είναι μοντέρνος επειδή, όταν φτιάχτηκε, ήταν νεότερος σε ύφος και τεχνοτροπία από τον προηγούμενό του. Τότε, λοιπόν, γιατί στην Ιστορία της Τέχνης κάθε περίοδος έχει διαφορετικό όνομα από την προηγούμενη ή την επόμενη της και ονομάζουμε μοντέρνα τέχνη την τέχνη που αναπτύχθηκε από τα μέσα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και ολόκληρο τον 20ό;

Η απάντηση θα μας απασχολήσει σ' αυτό το βιβλίο. Προτού ξεκινήσουμε όμως, πρέπει να τονίσουμε κάτι. Εδώ θα μιλήσουμε για το μοντέρνο στην τέχνη, για τη μοντέρνα τέχνη. Κι όταν μιλάμε για τέχνη, δεν αναφερόμαστε στην τέχνη με την τρέχουσα και ευρεία έννοια του όρου, που συνήθως περιλαμβάνει και την ποίηση και το θέατρο και τον χορό και το μυθιστόρημα και τον κινηματογράφο κ.λπ. Εδώ ο όρος «τέχνη» σημαίνει «καλές τέχνες» ή «fine arts». Και πρόκειται για εικαστικό όρο. Είναι οι πλαστικές τέχνες ή arts plastiques, όπως τις αποκαλούν οι Γάλλοι. Μόνο μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, θα πρέπει ν' αντιλαμβάνεστε, αγαπητοί αναγνώστες, τον όρο «τέχνη», «art», όπως χρησιμοποιείται σ' αυτό εδώ το κείμενο. Ό,τι έχει σχέση, κοντολογίς, με ζωγραφική, γλυπτική, σχέδιο, εγκαταστάσεις

(installations), περφόρμανς (performances), δηλαδή ό,τι έχει σχέση με τις εικαστικές δράσεις κι εκφράσεις, θα αποτελεί εδώ το πλαίσιο του όρου «τέχνη».

Η ΣΥΓΧΥΣΗ

Όπως μόλις ειπώθηκε, πολλοί νομίζουν ότι η μοντέρνα τέχνη είναι οτιδήποτε νέο. Γι' αυτό και συχνά μπερδεύουν τους όρους μοντέρνα και σύγχρονη τέχνη. Ακόμη και μεταξύ φιλότεχνων αναφύεται το ερώτημα: Ποια είναι τα όρια μεταξύ μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης;

Και βέβαια, καθορίζοντας τα όρια, ταυτόχρονα κατανοούμε και τι είναι η καθεμιά. Γιατί δεν είναι το ίδιο πράγμα. Άλλο η μοντέρνα και άλλο η σύγχρονη τέχνη. Άλλο ο Πικάσο ή ο Νταλί, που ανήκουν στη μοντέρνα τέχνη, κι άλλο ο Τζεφ Κουνς ή η Μαρίνα Αμπράμοβιτς, που ανήκουν στη σύγχρονη τέχνη. Άλλο είναι ο Ματίς ή ο Μπρακ, που είναι μοντέρνοι καλλιτέχνες, κι άλλο ο Άγγλος Ντάμιεν Χριστ ή ο Γάλλος Ρομπέρ Κομπάς, που είναι σύγχρονοι καλλιτέχνες. Τα όρια ανάμεσα στη μοντέρνα και τη σύγχρονη τέχνη θα εξεταστούν εδώ. Επίσης, θα εξεταστεί και η περίπτωση καλλιτεχνών που,

παρά τις αλλαγές των εποχών, κατάφεραν μέσα από το έργο, τις προτάσεις και την καλλιτεχνική στάση τους να θεωρηθούν και μοντέρνοι και σύγχρονοι, όπως είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση των Μαρσέλ Ντισάν και Άντι Γουόρχολ, για να μιλήσω ενδεικτικά. Πριν όμως δούμε τις εννοιολογικές διαφορές των όρων που προαναφέραμε, είναι αναγκαίο να ξεκαθαρίσουμε την έννοια κάθε όρου, έτσι ώστε να μπορεί ο αναγνώστης εξαρχής να αντιμετωπίσει τα κινήματα και τις καλλιτεχνικές συμπεριφορές μέσα στο πλαίσιο της φιλοσοφίας όπου ανήκουν. Γιατί και η μοντέρνα και η σύγχρονη τέχνη είναι μεν όροι εννοιών, ταυτόχρονα όμως είναι και μορφή φιλοσοφίας, ένας τρόπος σκέψης που ώθησε τους καλλιτέχνες να παραγάγουν το α΄ ή το β΄ εικαστικό έργο.

Και κάτι ακόμα που επίσης πρέπει να τονιστεί από την αρχή: Το βιβλίο αυτό δεν είναι ένα καθαρά ιστορικό βιβλίο τέχνης. Είναι κυρίως ένα δοκίμιο που χρησιμοποιεί σημαντικές στιγμές της Ιστορίας της Τέχνης –κατά την αντίληψη και την εκλογή του συγγραφέα– για να εκλαϊκεύσει όσο είναι δυνατόν –χωρίς να χαθεί, ελπίζουμε, η ποιότητα των εννοιών και των έργων– τη σκέψη, τη φιλοσοφία μιας εποχής και κάποιων κορυφαίων, αξεπέραστων δημιουργών της.

Με βάση, λοιπόν, τα ανωτέρω, ας προσπαθήσουμε για αρχή να καταλάβουμε τι είναι η μοντέρνα τέχνη και ποια η προέλευση του όρου.

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΜΟΝΤΕΡΝΟ»

Ο όρος «μοντέρνο» (αγγλ. modern, γαλλ. moderne) προέρχεται από το λατινικό επίρρημα modo, που σημαίνει «τώρα». Ανάλογη προέλευση έχει και η λέξη «μόδα» (mode). Στη γαλλική γλώσσα η λέξη «mode» σημαίνει επίσης τον τρόπο και είναι συνώνυμη του «façon», που έχει συνδεθεί με τη λέξη «face» (πρόσωπο, όψη). Άρα, ο μοντέρνος άνθρωπος, το μοντέρνο έργο τέχνης και γενικά καθετί που χαρακτηρίζεται ως τέτοιο είναι άμεσα συνδεδεμένα με την όψη του παρόντος. Οι όψεις αλλάζουν σύμφωνα με τις ανάγκες ή τα συναισθήματα. Κάπως ανάλογα, λοιπόν, και η μόδα αλλάζει σύμφωνα με τις ανάγκες των εποχών, σύμφωνα με το εκάστοτε παρόν.

Όπως ακριβώς στη μόδα τα πράγματα αλλάζουν

ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής, έτσι και στη μοντέρνα τέχνη, που μας αφορά εδώ, το παρόν και το πνεύμα του παρόντος παίζουν σημαντικό ρόλο, καθότι το μοντέρνο έργο τέχνης είναι άμεσα συνδεδεμένο με τις διαφορετικές όψεις της εκάστοτε εποχής στην οποία ο δημιουργός έζησε, εμπνεύστηκε, δημιούργησε. Αυτές οι διαφορετικές και καινούριες όψεις που αναζητούνται και δημιουργούνται είναι οι διαφορετικές εμπειρίες και τα βιώματα του παρόντος. Κι εδώ ακριβώς πρέπει να τονίσουμε ξανά το εξής: Το «νέο» του 17ου ή του 18ου αιώνα στην Ιστορία της Τέχνης ήταν μεν νέο, αλλά δεν του δόθηκε ο χαρακτηρισμός «μοντέρνο». Μοντέρνο χαρακτηρίστηκε κυρίως ό,τι δημιουργήθηκε από τα μέσα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και τον 20ό αιώνα έως περίπου τη δεκαετία του '80. Γιατί, άραγε, συνέβη αυτό, με αποτέλεσμα να καθιερωθεί ως έννοια και όρος, κυρίως μέσα από τη χρήση που έκανε ο ποιητής Μπωντλαίρ, όταν μιλούσε για το «μοντέρνο» στα κείμενά του; (Επ' ευκαιρία, να τονίσουμε ότι τον όρο «μοντέρνο» συχνά τον βρίσκουμε και ως «νεωτερικό». Μιλάμε για «νεωτερικότητα».) Ας το δούμε τώρα αμέσως.